

Kada se vidi kakav reljef zadobijaju prvidnosti za normalnu svest, nemoguće je da se pristane uz tezu Vedante prema kojoj „ne-razlikovanje jeste prirodno stanje duše“. Ono što se ovde podrazumeva pod prirodnim stanjem, to je stanje budenja, upravo ono koje ni na koji način nije prirodno. Živ zapada egzistenciju svuda; budući da je probudjen, budući da više nije priroda, on započinje razotkrivanjem lažnog u prividnom, prividnog u stvarnom, da bi završio sumnjičenjem same ideje o stvarnom. Nema više razlikovanja, dakle, nema više napetosti ni drame. Posmatrano sa preterane visine, carstvo različnosti i mnogostrukog se uništava. Na izvesnoj razini spoznanja, ne-biće jedino istrajava.

Zivi se jedino u odsutnosti znanja. Čim znamo, ni sa čim se više ne slažemo. Dokle god smo u neznanju, prividnosti napreduju i održavaju slutnju o nepovredivom koja nam omogućava da ih volimo i da ih mrzimo, da se sa njima sukobljavamo. Kako da se borimo sa utvarama? To je ono što one postaju kada mi, progledavši, ne možemo više da ih unapredimo u red esencija. Znanje, radije budenje, prouzrokuje između njih i nas prazninu koja, nesrećom, nije konflikt; jer, da je ona to bila, sve bi bilo da ne može biti bolje; me, ono što ona jeste, to je ukidanje svih konflikata, to je nesrećno poništavanje tragičnog.

Nasuprot tvrdjenju Vedante, duša je privodno naklonjena mnogostrukosti i diferencijaciji: ona se razvija jedino usred prividenja, a propada ako ih razotkrije i od njih se odcepi. Probudena, ona se lišava svojih moći i ne može ni da pokrene ni da podrži najneznatniji stvaralački proces. Pošto je oslobođenje u potpunoj oprečnosti sa inspiracijom, odati se tome, za jednog pisca, znači isto što i povlačenje, naime, samoubistvo. Ako hoće da proizvodi, neka sledi svoje dobre i rđave načlomosti, rđave posebno; ako ih se oslobođi, udaljava se od sebe sa-moga: njegove nevolje jesu njegove šanse. Najsigurnije sredstvo za njega da upropasti svoje sposobnosti jeste da se postavi iznad uspeha i poraza, zadovoljstva i patnje, života i smrti. Ako zaželi da se toga oslobođi, naći će se, jednoga lepog dana, izvan sveta i sebe, sposoban upravo toliko da zamisli još uvek neki plan, ali obezglavljen pri pomisli da ga sproveđe. Na stranu pisac, fenomen ima sveopšti domet: kogod teži za efikasnoću, mora da izvrši totalno razdvajanje između živeti i umreti, da poooštri parove suprotnosti, da preterano umnogostruči nesvodivosti, da se odomaći u protivrečnosti, da ostane, sve u svemu, na površini stvari. Proizvoditi, „stvarati“, to je zabraniti sebi pronicljivost, to je imati hrabrosti ili sreće da se ne zapazi laž raznolikosti, prevarni karakter mnogostrukog. Delo nije ostvarljivo, izuzev ako zatvorimo sebi oči pred prividnostima; čim prestanemo da im pripisuјemo metafizičku dimenziju, mi uništavamo sve svoje mogućnosti.

Ništa ne stimuliše toliko koliko uvećavati iz sitnica, podržavati lažne protivnosti i raspoznavati konflikte tamo gde oni ne postoje. Da je čovek u tome sebe sprečavao, usledila bi univerzalna sterilnost. Jedino je iluzija plodna, jedino je ona začetak. Zahvaljujući njoj, stvara se, rada se (u svakom smislu), i prilagodava se snu o različitosti. Interval koji nas odvaja od apsolutnog je uzalud nestvaran, naša egzistencija je sama ova nestvarnost, budući da se interval o kojem govorimo nikako ne pokazuje kao lažan za ljubitelje čina. Što se više učvršćujemo u prividnostima, plodniji smo: načiniti delo, to je prihvatići sve one nespovjednosti, sve one fiktivne protivnosti kojima se zanose nemirni duhovi. Bolje nego iko, pisac bi morao znati šta duguje ovim prividnostima, ovim obmanama, i dobro se čuvati toga da za njih postane neradoznao: ako ih zanemari ili ih razotkrije, on izmiče sebi tle ispod nogu, on uništava svoju gradu, on nema više na čemu da se vežba. I ako se okrene, potom, ka apsolutnom, ono što će tamо naci, u najboljem slučaju, to će biti nasladijanje u otupljenosti.

e. m.
sioran

OPASNOSTI

MUDROSTI

Jedino neki bog željan nesavršenosti u sebi i izvan sebe, jedino je neki opustošeni bog mogao da zamisli i ostvari Kreaciju; jedino neko biće isto tako nesmireno može da teži za poduhvatom iste vrste. Ako, među činocima steriliti, mudrost dolazi na čelo, to je zbog toga što se ona upotrebljava da nas pomiri sa svetom i nama samima; ona je najveća nesreća koja može da se sruči na naše ambicije i naše talente, ona ih urazumljava, to znači da ih ubija, ona nam nosi povredu našim dubinama, našim tajnama, progoneći one od naših osobina koje su srećno opasne; ona nas potkopava, ona nas potapa, ona kompromituje sve naše nedostatke.

Jesmo li nasrnuli na svoje želje, ismejali i prigušili svoje sklonosti i svoje strasti — proklinajući one koji su nas na to ohrabrili, na prvom mestu mudraca u nama, našeg najstrašnjeg neprijatelja, krovog što nas je od svega izlečio a da nam nije oduzeo i žaljenje zbog ičega. Bez granice je pomučenost onoga koji uzdiže za svojim nekadašnjim uzbudnjima i koji, neutešan zato što ih je pobedio, vidi sebe kako podleže otrovu smirenosti. Jednom kada čovek shvati ništavnost svih želja, potreban je nadljudski napor pomračenja uma, potrebna je svetost da bi ponovo mogao da ih oseti i da se prepusti njima bez zadnjih misli. Klevetnik mudrosti, ako je osim toga bio vernik, ne bi prestao da ponavlja: „Gospode, pomožite mi da propadnem, da se uvalim u sve zablude i sve zločine, nadahnite me rečima koje vas sažiju i mene uništavaju, koje nas pretvaraju u pepeo“. Ne može se znati šta je nostalgija za propašću ako se nije osetila nostalgija za čistoćom do gadenja. Kada se suviše pomicalo na raj i kada se bilo prislan prijatelj onoga sveta, preko toga se do-

speva do razdraženja i zamorenosti. Odvratnost prema drugom svetu, odvodi do zaljubljene opsednutosti paklom. Bez ove opsednutosti, religije, u onome što imaju od stvarno podzemnog, bile bi nerazumljive. Odbojnost za izabrane, privlačnost za odbacene — dvostruka kretnja svih onih koji sađaju o svojim predašnjim ludostima i koji bi počinili svejedno koji greh, pod uslovom da više ne moraju da se penju uz „put sa vršenstvom“. Njihovo očajanje je što konstatuju napredovanja koja su postigli u pogledu ravnodušnosti, iako ih njihove sklonosti nisu upućivale da se u ovome odlikuju. U Milindinim pitanjima, kralj Menandar pita asketu Nagasenu šta razlikuje čoveka bez strasti od strasnog čoveka: „Strastan čovek, o kralju, kada jede, kuša ukus i strast ukusa; čovek bez strasti kuša ukus, ali ne i strast ukusa“. — Sva tajna života i umetnosti, sav ovaj svet, prebiva u toj „strasti ukusa“. Kada je više ne osećamo, ostaje nam jedino, u našoj oskudici, pomoći uništavajućeg osmeha.

Napredovati u ravnodušnosti, to znači litiši nas svih naših razloga da delujemo, to znači, izgubivši korist od naših mana i naših poroka, potonuti u ono stanje koje nosi ime mrzovolja — neprekidna odsutnost uz iščeznuće naših apetita, nespokojnost degenerasana u nezainteresovanost, poniranje u neutralnost. Ako se, u mudrosti, postavljamo iznad života i smrti, u mrzovolji (kao porazu mudrosti), mi se spuštamo ispod. Ovde se i obavlja izjednačavanje prividnosti, uništavanje različitosti. Posledice ovoga su užasne, za pisca naročito, jer, ako svi aspekti sveta vrede podjednako, on neće moći da se nagnije nad jednim radije nego nad nekim drugim; odatle, za njega, i nemogućnost da izabere temu: kojog dat prvenstvo

mo naše istinsko stanje, našu prirodu, bila ona za preziranje ili čak odvratnata. Više vredi biti gnusan bez napora, nego „plemenit“ oponašanjem ili po nagovoru. Pošto je urođen porok poželjniji nego stečena vrlina, mi svakako osećamo zabunu pred onima koji sebe ne prihvataju, pred monahom, prorokom, filantropom, tvrdicom koji se prisiljava na trošenje, ambicioznim na odricanje, arogantnim na susretljivost, pred svima onima koji nadziru sebe, ne izuzimajući od njih mudraca, čoveka koji se kontroliše i savladava, koji nikada nije *on sam*. Stečena vrlina čini telo tudim: ne volimo je ni kod drugog, ni kod sebe: to je pobeda nad sobom koja nas progoni, uspeh koji nas obara i nagoni nas da patimo čak i onda kada se njime ponosimo. Neka se svako zadovolji onim što jeste: želeti da se popravimo, ne znači li to, svakako, imati naklonost prema mučenju i nesreći?

Nema poučne, čak ni cinične knjige u kojoj se ne insistira na štetama od gnevra, tog ishoda, te uznesenosti ljuntnje. Kada krv naveli u mozak i kad počnemo da se tresemo, za jedan tren se poništava efekat dana i dana razmišljanja. Ničega smešnjeg i ponižavajućeg od takvog nastupa, neminovno ne-srazmernog sa predmetom koji ga je izazvao; međutim, pošto je nastup prošao, mi zaboravljamo njegov razlog, dok nas neka prigušena jarost izmara do našeg zadnjeg daha. Isto tako je i sa poniženjima koja su nam dosudili i koja smo „dostojanstveno“ podneli. Pred uvrdom koja nam je bila nenesena, ako smo se, pomišljajući na protivnere, kolebali između šamara i smrtnog udarca, ovo kolebanje, primoravši nas da izgubimo dragoceno vreme, opravдаće upravo time naš kukavičluk. To je talasanje sa teškim posledicama, greška koja nas pritisika, dok bi nas eksplozija, čak i okončana u groteski, rasteretila. Mučna koliko i neophodna, jarost nas sprečava da padnemo kao žrtva opsese i pošteđuje nas opasnosti od ozbiljnih komplikacija: to je kriza mahnitosti koja nas čuva od mahnitosti. Dokle god možemo da računamo na nju, na njen pravilno pojavljivanje, naša ravnoteža je osigurana, isto kao i naš stid. Neka je ona prepreka duhovnom napredovanju, lako ćemo se sa njom sporazumeti; ali za pica (pošto ovde, isto tako, zamišljamo njegov slučaj) nije dobro, čak je opasno savladavati svoje promene raspoloženja. Neka ih on podržava što bolje može, pod pretnjom literarne smrti.

U gnevnu smo svesni da živimo: kako, na nesreću, on ne traje dugo, valja da se pomirimo sa njegovim nusprodukta koji idu od ogovaranja do klevete i koji na sve načine, nude više sredstava nego prezir, suviše nemoćan, suviše apstraktan, bez topline i daha, i nesposoban da pribavi i najneznatnije zadovoljstvo; mi sa čudenjem otkrivamo, kada se od njega udaljimo, nasladu koja postoji u ocrnjivanju drugih. Konačno smo u istoj ravni sa njima, borimo se, nismo više *usamljeni*. Ranije, posmatrali smo ih iz teorijskog zadovoljstva da pronademo njihovo slabo mesto; sada, da ih pogodimo. Može biti da bismo moralni da se bavimo jedino sobom: obeščaćujuće je, nepleminito je osuditi bližnjeg, ipak, to je ono što svi čine: odreći se toga značilo bi postaviti se izvan čovečanstva. Budući da je čovek pakosna životinja, svako mišljenje koje iznosi o svojim bližnjim sadrži nešto od ocrnjivanja. Ne da ne može da o njima govori dobro; ali u tome on doživljava osećanje zadovoljstva i snage primetno manje nego kada o njima govori zlo. Ako ih ponižava i pogubljuje, to nije, dakle, toliko da bi im naudio, nego da bi sačuvao svoje ostatke besa, svoje ostatke vitalnosti, da bi izbegao onemoćavajuća dejstva koja povlači dugo praktikovanje prezira.

Klevetnik nije jedini koji izvlači korist iz klevete; ona služi toliko, aliko ne više, i oklevetanom, pod uslovom, međutim, da je on duboko proživljava. Ona mu daje, tada, ne-naslućenu snagu, korisnu njegovim mislima koliko i njegovim mišićima: ona ga podstiče da mrzi; no, mržnja nije osećanje, nego sna-ga, faktor raznolikosti, koja čini da napreduju bića na račun bića. Kogod voli svoj

ako su i sami predmeti zamenjivi i nerazgovetni? Iz ove savršene pustinje čak i biće je izagnano kao suviše živopisno. Mi smo u središtu oravnodušenog. Jednog sumornog i bez mane, gde se, na mestu iluzije, širi nemoćna iluminacija u kojoj nam je sve otkriveno, ali to otkriće je nama tako protivno da pomišljamo jedino na to da ga zaboravimo. Sa onim što zna, sa onim što poznaće, nikao ne može uporno da ide napred, mrzvoljan čovek manje nego iko; on živi usred teške nestvarnosti: ne-egzistencija stvari ga pritiskuje. Da bi se ispunio, da bi samo udahnuo, biće mu potrebno da se oslobi svoje nauke. Tako on zamišlja spas pomoću ne-znanja. On će njemu da pristupi tek bacajući se protiv duha nezainteresovanosti i objektivnosti. „Subjektivan“, delimičan, slabo zasnovan sud ustavovljava izvor dinamizma: na razini čina, jedino je lažan ispunjen stvarnošću; — ali kada smo osuđeni na egzaktno viđenje nas samih i sveta, uz čega da pristanemo i o čemu još da se izjašnjavamo?

U nama je postojao jedan ludak; mudrac ga je otud izagnao. Sa njim je otišlo ono najdragocenije što smo posedovali, što nas je navodilo da prihvativimo prividnosti, ne morajući svakoga časa da praktikujemo onu diskriminaciju između stvarnog i iluzornog, za njih tako rušilačku. Dokle god je on bio tu, mi nismo morali ničega da se plašimo, a isto tako ni one koje su se, neprekinito čudo, preobličavale u stvari pred našim očima. Kada je on isčezao, one se delklasiraju i ponovo padaju u svoju primitivnu osku-dicu. On je davao zanimljivost egzistenciji, on je bio egzistencija. Sada, nikakvog interesa, nikakve tačke oslonca. Istinska vrto-glavica, to je odsustvo ludila.

Ostvariti se, to je posvetiti se opojnosti

mnogostrukog. U Jednom se ništa ne uvažava, izuzev samog Jednog. Uništimo ga, dakle, ako držimo do toga da uteknemo općenjavanju ravnodušnosti, ako hoćemo da se završi momotonija u nama i izvan nas. Sve što se preliva na površini sveta, sve što se na njoj ocenjuje kao zanimljivo, jeste plod pitanstva i neznanja. Tek što smo se otreznili, posvuda razaznjemo jedino ponavljanje i opustošenost.

Proizašla iz zaslepljenosti, raznolikost se osipa u dodiru sa mrzvoljom koja je prigušeno znanje, izopačena želja za identitetom i užasanjanje od novog. Kada se ovo užasanjanje dočepa nas, i kada nema dogadjaj koji nam ne izgleda istovremeno neobjašnjiv i smešan, mi promene, bilo koje da je vrste, koja se ne oslobada iz tajanstvenosti i lakrađije, mi ne pomišljamo na boga, nego na božanstvo, na nepromjenjivu esenciju koja se ne udostoji da stvara, čak ni da postoji, i koja, svojim odsustvom determinacije, unapred oblikuje taj neodređeni i bez supstance trenutak, simbol našeg neokončanja. Ako, po svedočanstvu iz starine, Sudbina voli da uništi sve što se uzdiže, mrzvoljnost bi bila cena koju je čovek dužan da plati za svoje uzdizanje. Ali mrzvoljnost, preko čoveka, pogoda, bez sumnje, u manjem stepenu, svakog živog stvora koji se na ovaj ili onaj način udaljava od svojih korenja. I sam Život je ovome izložen, čim uspori svoju brzinu i čim se primiri mahnitost koja ga podržava i oživljava. Šta je on u krajnjem dometu, ako ne fenomen besa? Blagoslovenog besa kojem je vredno prepustiti se. Čim nas on spopadne, bude se naši nezadovoljeni nagoni: što su više bili zauzdati, više se rasplamsavaju. Prizor koji mi tada pružamo, uprkos njegovim žalosnim stranama, dokazuje da ponovo uspostavlja-

statut *individue* mora da traži sve prilike u kojima je obavezan da mrzi; pošto je kleveta najbolja, smatrati se njenom *žrtvom*, to je poslužiti se netačnim izrazom, to je nepoznavati prednosti koje iz toga možemo da izvučemo. Zlo koje o nama govore, kao i zlo koje nam čine, vredi jedino ako nas ranjava, ako nas batina i razbudi. Imamo li nesreću da smo na njega neosetljivi — padamo u stanje kobne neranjivosti, gubimo privilegije nerazvojive od udaraca ljudi i čak od udaraca sudske (ko se uzdiže iznad klevete uzdizace se bez mulke i iznad smrti). Ako nas ono što o nama iznose ni na koji način ne pogada, zašto se iscrpljavati u jednom nastojanju neodvojivom od spoljašnjih odobravanja? Zamišlja li se delo koje je proizvod apsolutne autonomije? Učiniti se neranjivim, to je zatvoriti se u totalnosti senzacija koje zajednički osećamo u životu. Što se više upućujemo u samoću, više prijelekujemo da odložimo pero. O čemu i o kome govoriti ako se drugi više ne računaju, ako nikao ne zasljužuje dostojanstvo neprijatelja? Prestati da se reaguju na mišljenje jeste uzbuđujući simptom, fatalna superiornost stičena na štetu naših refleksa i koja nas stavlja u položaj atrofiranog božanstva, očaranog što se više ne pomera, budući da ne nalazi ništa što je vredno pokretanja. Sasvim suprotno, biti svestan da se postoji, to je ludovati za onim što je očigledno smrtno, posvetiti se kultu bezačajnosti, razdražavati se neprestano usred praznine, ni zbog čega se nači uvreden u ništaviju.

Oni koji popuštaju svojim emocijama ili svojim čudima, oni koji se nalijute u toku dana, zaštićeni su od ozbiljnih poremećaja. (Psihoanaliza se ne uvažava izuzev kod Anglo-Saksaca ili Skandinavaca koji imaju nesreću da su uzdržljivi; ona nimalo ne interesuje latinske narode.) Da bismo bili normalni, da bismo se održali u dobrom zdravlju, trebalo bi da se oblikujemo ne prema mudracu nego prema detetu, da se valjamo po zemlji i plaćemo svaki put kada osećamo za to želju. Šta je žalosnije nego hteti to, a ne usudititi se na to? Zato što smo zaboravili suze, mi smo bez sredstava — nekorisno prikovani u našim očima. U Antici se plakalo; isto tako u srednjem veku ili za vreme Velikog (XVII) veka (kralj je u tome bio veoma vest, ako je verovati Sen-Simonu). Od tada, ako se na stranu stavi romantički međučin, jedan od najefikasnijih lekova koje je čovek ikad posedovao iznešen je na zao glas. Radi li se o prolaznoj nemilosti ili o novom poimanju časti? Ono što izgleda sigurno, to je da čitava jedna grupa bolesti koje nas uzneniravaju, sva ona nejasna, podmukla, neuvhvatljiva zla dolaze od obaveze u kojoj se nalazimo da ne ispoljavamo svoje jarosti ili svoja tugovanja. I da se ne prepustamo svojim najstarijim nagonima.

Moralni bismo da imamo sposobnost da urljamo bar četvrt časa dnevno; trebalo bi čak da se u tom cilju sačine *urlaonice*. Zar reč, primetiće se, ne olakšava dovoljno? Zašto se vraćati na takvo preživele običaje? Konvencionalna po definiciji, tuda našim neodoljivim zahtevima, reč je prazna, oslabljena, bez dodira sa našim dubinama: nema nijedne koja iz njih proizlazi ni koja se tamo spušta. Ako je, u početku, u trenutku kada se pokazala, ona mogla da posluži, danas je sa tim drugačije: nijedna jedina, čak ni one koje su bile preobličene u kletve, ne sadrži ni najineznatnije okrepljujuće svojstvo. Ona nadživiljava sebe: dugo i kukavno zastarevanje. Početak anemije, koju ona utajava, mi ipak produžavamo da podnosimo njeni štetno delovanje. Zauzvrat, način izražavanja krvii, urlanje, podiže nas, ojačava i ponekad nas leči. Kada imamo sreću da mu se predamo, odmah se osećamo u blizini naših dalekih predaka koji mora da su, u svojim pećinama, bez prestanka zavijali, svi, podzumevajući tu i one koji su škrabali po njihovim zidovima. Sasvim suprotno ovim srećnim vremenima, mi smo primorani da živimo u društvu tako rđavo organizovanom da jedino mesto na kojem može nekažnjeno da se urla jeste bolnica za umobolne. Tako nam je zabranjena metoda koju imamo da se oslobođimo groze od drugih i groze od nas

samih. Kad bi bar postojale knjige utehe! Postoji ih veoma malo, iz razloga što utehe i nema, i ne bi ni moglo da je u njima ima, dokle god se ne otreši lanci svesnosti i prisutnosti. Čovek koji se savladava, koji gospodari sobom u svakoj prilici, sve u svemu, čovek „uglađeni”, jeste prikriveno malouman. Isti je slučaj sa svakim ko „trpi u tišini“. Ako držimo do minimuma ravnoteže, povratimo se kriku, ne gubimo nijednu priliku da se njemu prepustimo i objavimo njegovu hitnost. Bes će nam, uostalom, u tome pomoći, on koji proizlazi iz same suštine života. Nećemo, dakle, biti začuđeni što je on naročito aktivan u epohama u kojima se zdravlje stapa sa grčenjem i haosom, u epohama religioznog menjanja. Nikakve trpeljivosti između religije i mudrosti: religija je osvajačka, agresivna, bez skrupula, ona nasreće i ničim se ne zbujuje. Izvanredno je kod nje to što pristaje da ide na ruku našim najnižim osećanjima; inače, ona ne bi imala tako dubok uticaj na nas. Sa njom se, istinu govoreći, može otici onoliko da se koliko budemo želeli, u svejedno kojem pravcu. Nečista, jer je solidarna s našom vitalnošću, ona nas poziva u sve ispadne i ne određuje nikakvu granicu našoj eufoniji ni našem stropoštavanju u bogu.

Mudrost je toliko kobna za onog ko hoće da se manifestuje i da vežba svoje sposobnosti zbog toga što ne raspolaže nijednom od ovih prednosti. Ona je to stalno odricanje kojem se približavamo samo sabotirajući ono što posedujemo od nenadoknadivog u dobru i u zlu; ona se ne otvara ni prema čemu, ona je corsok prikazan kao disciplina. Ekstazi, koja opravdava i iskupljuje religije u njihovoj celini, šta ona ima da suprotstavi? Sistem kapitulacija: uzdržljivost, odricanje, uzmicanje ne samo u pogledu ovog sveta nego svih svetova, mineralnu ozbiljnost, sklonost za okamenjivanje — iz straha i od zadovoljstva i od bola. Pored jednog Epikteta, bilo koji svetac, hrišćanski ili drugi, ima izgled *pobesnog*. Sveci su grozničavi i lakrdijski temperamenti koji vas zavode i odvlače vas: oni laskaju vašim slabostima upravo žestinom koju unose u to da ih razotkriju. Uostalom, ima se utisak da bi se sa njima moglo *razumeti*: minimum ekstravagancije ili veštine bi za ovo bilo dovoljno. Sa mudracima, naprotiv, ni magodbe ni pustolovine: oni besnilo smatraju gnušnjim, odbacuju sve njegove oblike i izjednačavaju ga sa izvorom smučenosti. Radije izvorom energije, misli mrzvoljni čovek koji se nijemu prepusta, budući da zna da je ono pozitivno, dinamično, makar moralno da se okreće i protiv njega.

Čovek se ne ubija u inerciji, nego u nastupu jarosti protiv sebe (Ajaks uvek ostaje obrazac samoubice), u pogoršanju jednog osećanja koje bi moglo da se definiše ovako: *Ne mogu duže da podnosim da budem obmanjivan od sebe samoga*. Ovaj konačni skok u najveću dubinu jedne obmane koje smo mi predmet, ne bismo li ga bili predsesili samo u retkim intervalima, ako bismo održavali njegovo napastovanje, ukoliko bismo bili odlučili jednom za svagda da ne ubijamo sebe. Ako nas je, tokom tolikih godina, neki „glas“ uveravao da nećemo podići ruku na sebe, taj glas, kad dove vreme, postaje sve manje i manje čujan. Tako da, što više idemo, više smo na milost i nemlost nekog *sevajućeg* čutanja.

Onaj koji ubija sebe dokazuje da bi mogao isto tako da ubije, da je čak osećao ovaj impuls, ali da ga je uputio protiv samoga sebe. Iako on ima podmukao izgled, *ispod*, to znači da sledi meandre mržnje sebe i da razmatra sa pretvornom okrutnošću udarac kojem će da podlegne, ne bez ranijeg ponovnog razmatranja svog rođenja, koje će požuriti da prokune. Ono je to koje valja stvarno da krivimo, ako hoćemo da zlo istrebimo iz korena. Gnušati ga se jeste razumno, a ipak teško i neuobičajeno. Ustajemo protiv smrti, protiv onoga što mora da se dogodi; rođenje, dogadaj drugačije nepopravljiv, njega ostavljamo po strani, njime se uopšte ne bavimo: ono se svakome javlja udaljeno u prošlosti jednakom kao i prvi tre-

nutak sveta. Jedino se onaj na njega враћa koji pomišlja da se uništi; reklo bi se da ne uspeva da zaboravi neopisivi mehanizam rada i da polušava, restrospektivnim užasavanjem, da poništi samu klicu iz koje je potekao.

Inventivna i preduzimljiva, pomama samouštenja se ne ograničava jedino na to da individuali isčupa iz obamrlosti; ona se isto tako dohvata nacija i dozvoljava im da se obnavljuju, nagoneći ih da obavljaju činove u očiglednoj suprotnosti sa njihovim tradicijama. Ona koja je izgledala da se upućuje ka sklerozi, orientisala se u stvari prema katastrofi, i u tome je prisiljavala na pomoć upravo misiju koju je bila prisvojila. Sumnjići u potrebu propasti, to je pomiriti se sa utučenošću, to je postaviti se u nemogućnost da se razume omiljenost fatalnosti u izvesnim trenucima. Ključ svega što je neobjašnjivo u istoriji zaida bi mogao da se pronade u besu protiv sebe, u grozi od zasićenosti i ponavljanja, u činjenici da će čovek uvek da daje prvenstvo neobičnosti pred rutinom. Fenomen se jednako zamišlja i na leštici vrsta. Kaško prihvati da su tolike medu njima nestale jedino usled čudi podneblja? Nije li verovatnije da su, posle miliona i miliona godina, veliki sisari završili time što im je bilo dosta da životare na površini globusa, i da su dostigli onaj stepen eksplozivne zamorenosti kada se nagon, nadmećući se sa svešću, odvaja od sebe samoga? Sve što živi potvrđuje se i poriče u mahnitosti. Preputstvi se umiranju jeste znak slabosti; poništiti se, znak snage. Ono čega se valja plašiti, to je uvaljivanje u ono stanje u kojem ne možemo čak ni da zamilimo želju da uništimo sebe.

Paradoksalno je i možda nepošteno optužiti Ravnodušnost, pošto smo je zadugo bili nagonili da nam dodeli mir i neradoznanost lešine. Zašto uzmićemo kad ona konačno počinje da se ostvaruje i kada zadržava za nas još uvek isti uticaj? Nije li ova ogroženost prema idolu kojeg smo najviše obožavali, svakako, izdaja?

Jedan srećan elemenat neosporno ulazi u svaki obrat; iz njega crpemo čak višak krepkosti: odricanje *podmladuje*. Pošto se naša snaga odmerava prema zbiru verovanja kojih smo se odrekli, svako od nas bi mogao da zaštujući svoju karijeru kao odmetnik od svih pobuda. Ako, uprkos fanatizmu koji nam je udahnuša, Ravnodušnost okonča time što nas plaši, što nam izgleda nedopustiva, to znači da ona, prekinuvši baš tok naših odmetanja, udara na sam princip našeg bića i zaustavlja njegovo širenje. Da li bi ona podnosila negativnu esenciju, od koje nismo znali na vreme da se sačuvamo? Usvajajući je bez rezervi, mi nismo mogli da izbegnemo one strahote radikalne neradoznanosti u kojoj se ne zaranja a da se iz njih ne izade neprepoznatljiv. Onaj koji ih je samo nasmlutio, ne teži više da nalikuje mrtvima, ni da kao oni gleda drugde, ka nečem drugom, ka svejedno čemu, izuzev prema prividnosti. Ono što on hoće, to je da se vrati među žive i, pored njih, da ponovo nade svoje predašnje bede koje je pregazio na svome putu prema ravnodušnosti.

Sledite korake nekog mudraca znači zalučati, ako to nije čovek lično. Pre ili posle, od toga se zamaramo, napuštamo ga, prekidamo sa njim, bilo to samo iz žudnje za prekidanjem, najavljujemo mu rat, kao što ga najavljujemo svemu, započinjući sa idealom koji nismo mogli da dostignemo. Kada se godinama prizivao Piron ili Lao Ce, da li je dopustivo poricati ih u trenutku kada smo, više nego ikada, bili prožeti njihovim učenjem? Ali izdajemo li ih zaida, i smemo li imati uobraženje da se smatramo kao njihova žrtva, kada nemamo ništa drugo da im prebacimo izuzev što postoje učinu? Nimalo nije prijatan položaj onoga koji, pošto je bio zatražio od mudrosti da ga osloboди njega samoga i sveta, dolazi dotle da je proklinje, da u njoj vidi još samo prepreku i, šta više, mučenje.

Preveli s francuskog:
G. STOJKOVIĆ-BADNJAREVIĆ
A. BADNJAREVIĆ